

Sultâniyegâh
makamı
seyir
örneği

Bunların dışında sultâniyegâh makamının seyri sırasında hüseyñide kürdîli, nîm-hicaz ve dik kürdîde çeşnizis küçük kalışlar yapılabilir. Acem-aşiran perdesinde de pek küçük ve belli belirsiz olmak üzere asma kalış yapılabilirse de bunda ısrar etmemek gerekir. Zira makam ferahfezâ makamına benzeyebilir. Sultâniyegâh makamının donanımında düğâh perdesinde hicaz bulunan dizi esas alınarak si için bakiye bemolü ve do için bakiye diyezi yer alır ve gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Makamın dizisini meydana getiren seslerin pestten tize doğru isimleri yegâh, hüseyñi-aşiran, acem-aşiran, rast, düğâh, dik kürdî veya kürdî, nîm-hicaz veya çârgâh ve nevâdır. Yeden sesi portenin altındaki bakiye diyezli do (kaba nîm-hicaz) perdesidir.

Tiz taraftan genişlediği için sultâniyegâh makamının seyrine tiz durak nevâ perdesi civarından başlanır. Bu perde üzerinde yer alan genişlemiş bölge dahil olmak üzere düğâh perdesi üzerinde bulunan orta bölgede gezinilip nevâ perdesinde bûselik çeşnisiyle yarım karar yapılır. Sonra düğâh-nevâ perdeleri arasında seyredilip bu bölgede düğâhta önce hicaz, ardından karara gidilirken de kürdî çeşnili asma kararlar belirtilir. Bu arada bütün seyir esnasında gerekli yerlerde asma kararlar ve geçkiler gösterilir. Nihayet bütün dizide karışık gezinildikten sonra yegâh perdesindeki 1. şekil bûselik dizisiyle (bûselik beşlisi + kürdî dörtlüsü) inilip yegâh perdesinde genellikle yedenli bûselik çeşnisiyle tam karar yapılır.

Nedim Ağa'nın çifte düyek peşreviyle saz semâisi, Kanûnî Hacı Ârif Bey'in muhammes peşreviyle saz semâisi; Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi'nin, "Misâlini ne zemîn ü zaman görmüşür" mısraıyla başlayan zencir ve, "Cân ü dilimiz lutf-i keremkâr ile ma'mûr" mısraıyla başlayan hafif usulündeki besteleri; "Nihân ettim seni sînemde ey mehpâre cânımsın" mısraıyla başlayan ağır ve, "Şâd eyledi cân ü dilimi şâh-

cihânım" mısraıyla başlayan yürük semâilerinden oluşan takımı; Zeki Ârif Ataerğın'in sengin semâi usulünde, "Zencir-i aşkın dil-bestesiyim", Münir Nurettin Selçuk'un nîm-sofyan usulünde, "Sen şarkı söylediğin zaman", Yesâri Âsım Arsoy'un aksak usulünde, "Biz Heybeli'de her gece mehtâba çıkardık" mısralarıyla başlayan şarkıları; Ali Rıza Şengel'in evsat usulünde, "Vücûdudur cihân-ı halka bâdî yâ Resûlellah" mısraıyla başlayan tevşihîyle Şehzade Seyfeddin Efendi'nin nîm-evsat usulünde, "Gel berü ey derde dermân isteyen" mısraıyla başlayan cumhur ilâhisi bu makamlarla bestelenmiş eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 267-268; IV, 267; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 81; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğu), Ankara 1991, s. 143, 146, 329-330; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Küdüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 240-244.

İSMÂİL HAKKI ÖZKAN

SULTÂNİYYE

(السلطانية)

Memlûk Devleti ordusunda kapıkulu birlikleri.

Memlûkler'de Divânü'l-ceyş'e bağlı bulunan ve üç kısma ayrılan nizamî ordunun birinci kısmını, statü ve eğitim bakımından en önemlileri olan ve el-memâlîkû's-sultâniyye denilen sultanın kapıkulu birlikleri teşkil ediyordu. Diğer iki kısım ise nâib veya valilerin kapıkulu birlikleri olan memâlîkû'l-ümerâ ve ecnâdü'l-halka birlikleriydi. Memlûkler döneminde bu nizamî kuvvetlerin dışında ihtiyaç anında görere çağrılan ecnâdü'l-Arab, ecnâdü'l-Türkmân ve ecnâdü'l-Ekrâd diye isimlendirilen yardımcı kuvvetler bulunuyordu.

Sultâniyye birlikleri Kal'atü'l-cebel'deki kışlalarda (tibâkû's-sultâniyye) kalıyordu ve kışlalara nisbetle onlara "memâlîkû't-tibâk"

da deniliyordu. Orada bulunan on iki kişilardan her biri 1000 memlûkü barındırabilecek genişlikteydi (Halîl b. Şâhin, s. 27). Sultâniyye memlûkleri, önceki sultanlardan kalan memlûklerin teşkil ettiği müstahdemûn / memâlîkû's-selâtîni'l-müte-kaddime / sultâniyye, önceden emirlerin birliklerinde görev yapıp sonradan sultana intisap eden memlûklerin oluşturduğu seyfiye ve doğrudan sultan tarafından satın alınan memlûklerden meydana gelen birlikler olmak üzere üç gruba ayrılıyordu (a.g.e., s. 116). İlk iki gruptakiler kendilerini satın alan sultan veya emirlerin lakabını taşımaya devam ederdi. Sultan tarafından esir pazarlarından satın alınanlara "müşterevât"; Kafkas, Kırım ve Anadolu'dan getirilenlere "eclâb" veya "cûlbân" denirdi (Tekindağ, *Berkuk Devrinde*, s. 151). Maaşlı ve iktâlî askerlerden meydana gelen sultâniyye memlûklerinin mâlî işlerini nâzirü'l-ceyşin maiyetinde çalışan kâtibü'l-memâlîk yürütürdü. Ancak Berkuk'un üstâdüddâr (üstâdâr) başkanlığındaki ed-Divânü'l-müfred'i kurmasından itibaren sultan memlûklerinin idaresi Divânü'l-ceyş'ten bu divana aktarıldı, kâtibü'l-memâlîkin görevini de üstâdüddâr üstlendi (Halîl b. Şâhin, s. 107).

Sultâniyye birliklerinin genel kumandanlığı görevini re'sü nevbe unvanını taşıyan mukaddemü elf rütbesindeki emir yürütür, ona bağlı aynı rütbedeki kumandanlar ise mukaddemü'l-memâlîkî's-sultâniyye unvanını taşırdı. Bu birliklerin asker sayısı Baybars'tan önce 6000, Kalavun devrinde 6700 kadardı. Muhammed b. Kalavun döneminde hem sayıları hem maaşları arttı. İbn İyâs onun müşterevâtının 12.000'e ulaştığını kaydeder (*Bedâ'î'u'z-zühûr*, I/1, s. 481). Berkuk'un müşterevâtının ise 5000 civarında olduğu zikredilmektedir (İbn Tağrîberdî, XII, 107). Kendisi de sultâniyye memlûklerinden olan Memlûk devlet adamı ve tarihçi Halîl b. Şâhin ez-Zâhirî, 857 (1453) yılında tamamladığı eserinde toplam mevcutlarını 10.000 diye zikreder (*Zübdetü Keşfi'l-memâlik*, s. 104). Bu sayı daha sonra artmaya devam etti. Kansu Gavri kendi memlûklerinin sayısını 13.000'e çıkarmıştı. Askerî kıyafet olarak Tatar kabası, onun üstüne teklâvat ve daha üste kabâ-i İslâmî giyerlerdi. Elbise üzerine kılıçlarını soldan bağlar, sadakla hançerlikleri sağ tarafta asarlardı. Başlarına kelûte denilen serpuş giyerler, üstüne sarık sararlardı. Yaz aylarında beyaz, kış aylarında sarı renkte olan çizmelerinde gümüş mahmuzlar olur-

du. Savaşta yerine göre kılıç, ok, kargı, hançer, lobut ve kalkan kullananlardı.

Memlûk ordusunda sultana en yakın ve en nüfuzlu askerî sınıf olan sultânîyye birlikleri sultanların hal' ve cülûslarında önemli rol oynardı. Onların desteğini alamayan emîrler, aralarından birini tahta çıkarmaya veya mevcut sultanı tahtından indirmeye muvaffak olamazdı. Aralarından hükümdar ve saray hizmetlerinde bulunmak üzere seçilen hasekiler önemli bir grup teşkil eder, en üst rütbedeki hasekiler siyasi hayatta büyük rol oynardı. Önemli askerî ve idarî görevlere tayinler sultânîyye kumandanları arasından yapılır ve elçilik heyetlerinde de görevlendirilirlerdi.

Memlûkler'in son dönemlerinde sultânîyye memlûklerinin askerî kabiliyetlerini büyük ölçüde kaybederek sık sık bozgunculuk çıkardıkları görülmektedir. Bu bozulmada Berkuk zamanında Kahire'de oturmalarına ve Mısırlı kadınlarla evlenmelerine izin verilmesinin yol açtığına dikkat çeken Makrîzî, bu izin üzerine kışlarından inip şehirli kadınlarla evlenen memlûklerin değişik mesleklerle uğraşmaları yüzünden savaş yeteneklerini kaybettiklerini, Sultan Ferec zamanında durumlarının daha da kötüleştiğini ve ödeneklerinin çok azaltıldığını, satın alınan yeni memlûklerin ise ülkelerinde gemi tayfası, fırın yamağı ve sulama işlerinde dolap döndüren işçilerden ibaret olduğunu söyler; ayrıca onların toplumun en cahil ve ahlâken en düşkün kesimi haline geldiklerini belirtir (*el-Hıta*, II, 214). Menşelerine göre üç farklı gruptan gelmeleri de aralarındaki rekabeti körüklüyordu. Bizzat sultanın satın aldığı memlûklerin teşkil ettiği müştrevât / cülbân diğer iki gruptan önde gelir, iktâ bakımından onlara tercih edilirdi. Bu grup, devletin gücünü büyük ölçüde kaybettiği son dönemlerde zayıf sultanlar üzerinde nüfuz kurmak suretiyle yönetime müdahalede bulunmaya ve sık sık karışıklık çıkarmaya başladı. Bu durumda bazı sultanlar diğer iki gruba, özellikle önceki sultanlardan intikal eden yaşlı memlûklerin oluşturduğu, karânîsa da denilen gruba dayanma yoluna gittiler. Kaynaklar cülbânın el-Melikü'l-Eşref İnal zamanından itibaren gerek kendi arasında gerekse diğer gruplara karşı yaptığı mücadele ve bozgunculuk haberleriyle doludur. Asıl önemlisi, bazı sultanların onlara boyun eğmek ve devlet işlerini onlara teslim etmek zorunda kalmış olmasıdır. Nitekim Barsbay onları ıslahtan âciz kaldığını açıkça itiraf etmiştir (İbn Tağrıberdî, XIV, 326-330).

Terfi şansı olmayan karânîsa cülbânı çekmiyor, iki grup arasında sürekli kavga çıkıyordu. Kansu Gavri, Suriye seferine çıkmadan önce muhtemelen cülbânın baskısıyla karânîsanın 500 kadarını sefere götürmeyip Mısır'ın bazı bölgelerine çeşitli görevlere gönderdi (İbn İyâs, V, 30). Tarihçiler, Mercidâbık Savaşı'nın kaybedilmesinde bu iki grup arasındaki rekabetin etkili olduğunu belirtir. Kansu Gavri'nin savaşın ilk safhasında kötülüklerinden kurtulmak istediği karânîsayı ön saflara aldığı, buna karşılık cülbândan savaşmamalarını istediği şeklinde bir şâyia yayıldığını söyleyen İbn Zünbül, şâyıadan etkilenen ve cülbânın yerlerinden kıvıdamadığını gören karânîsa birliklerinin, sultanı kendilerini öne sürüp cülbânı çatışmaya sokmamakla itiham ederek savaştan vazgeçmek suretiyle topyekûn hezimetle yol açtıklarını belirtir (*Fethu Mısır*, s. 28). Hammer ise mağlûbiyeti cülbânın tavrına bağlar. Ona göre cülbân, sultanın karânîsayı kendilerine tercihinden ve ilk hücumu yapma şerefine kendilerine verilmemesinden gücenerek harekete geçmemiş ve bozgununda birinci etken olmuştur (IV, 194).

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *el-Hıta*, II, 214; Halil b. Şâhin, *Zübde-tü Keşf'l-memâlik* (nşr. P. Ravaisse), Paris 1894, s. 27, 104, 106-107, 115-116; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XII, 107, 184-185; XIV, 326-330; XV, 103-104, 235, 264; XVI, 88, 142; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, I/1, s. 481; I/2, s. 1263; IV, 107, 258; V, 7, 24-25, 30; İbn Zünbül, *Fethu Mısır* (nşr. Abdülmün'im Âmir), Kahire 1962, s. 26-30; Hammer (Atâ Bey), IV, 190-194; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 418-429; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 151-152; a.mlf., "XIV. Asın Sonunda Memlûk Ordusu", *TD*, XI/15 (1960), s. 85-94; Abdülmün'im Mâcid, *Tümanbây*, Kahire 1978, s. 122-128; a.mlf., *Nüzümü devleti Selâfîni'l-Memâlik ve rûsûmühüm fi Mısır*, Kahire 1979, II, 14; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul 2007, s. 98-115; D. Ayalon, "Studies on the Structure of the Mamluk Army", *BSOAS*, XV (1953), s. 448-459; a.mlf., "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri" (trc. Salih Özbaran), *TD*, sy. 25 (1971), s. 39-50.

İSMÂİL YİĞİT

SULTÂNÜLULEMÂ

(bk. BAHÂEDDİN VELED).

SULU

Filipinler'de aynı adı taşıyan takımadalarda XV. yüzyılda kurulan sultanlık (bk. FİLİPİNLER).

SUMATRA

Güneydoğu Asya'da Endonezya'ya ait ada.

Büyük Sunda adalarından biri olup 473.606 km²'lik yüzölçümüyle dünyanın büyük adaları arasına girer. Kuzeybatı-güneydoğu eksenindeki uzunluğu 1650 km., en fazla genişliği ise 350 kilometredir. Sunda Boğazı ile Cava adasından Malaka Boğazı ile Malay yarımadasından ayrılır. Ekvator çizgisi adanın ortasından geçer. Adanın batı yarısı kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan Barisan dağları ile kaplıdır (Kerinci doruğu 3800 m.); doğusunda Hari, İndragiri ve Musi nehirlerinin suladığı ovalar yer alır. En büyük gölü Toba'dır (1140 km²). İklimi sıcak, yağışlı ve nemli olan adanın yüksek kesimleri nisbeten serindir. Sumatra kendi adıyla anılan aslan, fil, gergedan ve orangutan gibi birçok canlı türüne, çok sayıda değerli ağaç ve bitki çeşidine sahiptir. İç kesimler siğ ormanlık alanlarla, sahiller ve nehir kıyıları verimli tarım arazileriyle ve geniş karabiber, kahve, çay, şeker kamışı plantasyonlarıyla kaplıdır. Yer altı kaynakları açısından çok zengin olan adada petrol, doğal gaz, bakır, boksit, kömür, altın, gümüş ve diğer bazı madenler çıkarılmaktadır. Endonezya'nın tabii zenginliklerinden elde ettiği gelirin yaklaşık % 70'i bu adadan sağlanır.

Kuzey Sumatra, Riau, Batı Sumatra, Cambi, Güney Sumatra, Bangka-Belitung, Bengkulu, Lampung idarî bölgelerine ayrılan adanın kuzey ucundaki Açe otonom bir bölgedir. Yaklaşık 45 milyon civarındaki nüfusun beşte üçü kırsal kesimlerde yaşamakta ve kilometrekareye doksan altı kişi düşmektedir. Halkın büyük kısmı, kuzeydoğu ve doğu bölgeleriyle Batı Sumatra'daki merkezlerde toplanmış olup en büyük şehirler Medan (2008'de 1.768.554), Palembang (2008'de 1.264.925) ve Padang'dır (2008'de 929.429). Malaylar, Açeliler, Bataklar ve Minangkabaular başta olmak üzere çeşitli etnik toplulukların yaşadığı Sumatra'da on beş kadar farklı dil konuşulmaktadır. Halk arasında genelde ticaretle uğraşan Çin, Hint ve Arap asıllıların da rastlanır.

Adada hâkim din İslâmiyet olmakla beraber (% 90) iç kesimlerde Protestan Hıristiyanlık yaygındır; az sayıda Hindu-Budist, Katolik hıristiyan ve geleneksel Çin dinlerine mensup insanlar da bulunmaktadır. I. (VII.) yüzyıldan itibaren müslüman